

Shamsiyev O'ktam Baxriddinovich,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti,
psixologiya fanlari doktori (DSc)

BOLALARDA “MEN” KONSEPSIYASINING RIVOJLANISHIDA OILAVIY QADRIYATLARNING O'RNI

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy tasavvurlar konsepsiyasidan kelib chiqadigan shaxsning ijtimoiy tasavvurlari tizimida bolaning o'zi va o'z fazilatlarini to'g'risidagi tasavvurlari, eng avvalo, jamiyatda tutajak o'rni va maqomini belgilovchi muhim mexanizm ekanligi, uning mazmuni shaxsning nafaqat o'ziga, balki o'zga shaxslarga bo'ladigan ijtimoiy munosabatlari hamda ijtimoiy xulqining asosi hisoblanishi haqida so'z yuritiladi. Bunda qanday ijtimoiy omillar va guruhlarining yetakchi rol o'ynashi ilm-fan nuqtayi nazaridan muhim ekani asoslangan.

Kalit so'zlar: ona, go'dak, bola, o'z-o'zini anglash, “Men” konsepsiyasi, “Men” obrazi, emotsional reaksiya, go'dakka ta'sir etuvchi omillar.

Аннотация. В статье говорится о том, что личность, вытекающая из понятия социального воображения, является важным элементом в системе социального воображения, определяющим представления ребенка о себе и своих качествах, прежде всего, его роли и статусе в обществе, содержание которых составляет основу социальных отношений и социального поведения личности, чему Бунда посвящена обосновывающая мысль о том, какие социальные факторы и группы играют ведущую роль, важны с точки зрения науки.

Ключевые слова: мать, младенец, ребенок, самосознание, понятие “Я”, образ “Я”, эмоциональная реакция, факторы, влияющие на ребенка.

Annotation. The article says that the person arise from the concept of social imagination, is an important element in the system of social imagination in determining the child's view of themselves and their qualities, primarily its role and status in society, the content of which is the basis of social relations and social behavior of a person, which the Bund is dedicated to justifying the idea of what social factors and groups play a leading role, important from the point of view of science.

Keywords: mother, infant, child, self-awareness, the concept of “I”, the image of “I”, emotional reaction, factors affecting the child.

Kirish. Yangi O'zbekistonda ko'plab yangi sohalar qatori aholiga psixologik maslahatlar berish hamda oilaviy psixoterapiya sohasini rivojlantirishga xizmat qiladigan tadqiqotlarga bo'lgan muayyan ehtiyoj tobora ko'proq sezilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 2-fevraldagi “Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi

PF-5325-son Farmoni¹ga muvofiq zamonaviy oilani mustahkamlash va rivojlantirish masalalari bo'yicha fundamental, amaliy hamda innovatsion tadqiqotlar olib borish, oilaning tarbiyaviy-ta'lim salohiyatini mustahkamlash, jamiyatda an'anaviy oilaviy qadriyatlarni saqlash, oilalarda ma'naviy-axloqiy muhitni yaxshilash kabi jihatlarga alohida e'tibor qaratilgan. Muhtaram Prezidentimiz tomonidan 2023-yilni O'zbekistonda “**Insonga**

¹ <https://lex.uz/docs/3546742>

e'tibor va sifatli ta'lim yili² deb e'lon qilinishini ham ushbu Farmonning mantiqiy davomi deyish mumkin. Zero, oilaviy qadriyatlar nafaqat oilaning ma'naviy-psixologik muhitiga ta'sir ko'rsatib, er va xotin o'rtasidagi munosabatlarning xarakterini aniqlaydi, balki, ular shu oilada voyaga yetayotgan bolaning ijtimoiy tasavvurlari tizimini, jumladan, o'ziga nisbatan shakllanadigan munosabatining mazmunini ham belgilaydi.

Asosiy qism. Oilaviy qadriyatlar, oiladagi rollar bo'yicha kutayotgan narsalar va urning (xotinning) rol da'volari shkalasining individual ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar shkalasi bo'yicha to'plangan ballar qanchalik katta bo'lsa, er (xotin) uchun oila hayotining ushbu sohasi shunchalik ahamiyatli bo'ladi³; er (xotin)ning nikohdagi hamkor sifatidagi faol roli bevosita uning xulq-atvori yo'nalishini, kutishlarini belgilasa, bu holat ularning bir-birlariga nisbatan da'volari darajasini ham belgilaydi.

Er va xotinning oilaviy qadriyatlar hamda rol bo'yicha ustanovkalarining muvofiqligi er va xotinning oilaviy qadriyatlar shkalasi ko'rsatkichlarining ballari o'rtasidagi farq bilan tavsiflanadi. Bu farq qanchalik kam bo'lsa, er-xotin oilaviy hayotining eng ahamiyatli sohalari haqidagi tasavvuri, bir-biriga muvofiqligi shunchalik yuqori bo'ladi. 3 ballgacha farq o'zaro muammoli munosabatlarga sabab bo'lmaydi, 3 balldan ortiq farq esa er-xotin o'rtasidagi munosabatlar nizoli xarakterga ega ekanligidan darak beradi.

Oiladagi shaxslararo o'zaro aloqalarning adekvatligi urning rol bo'yicha da'volari va xotinidan rol bo'yicha ijtimoiy kutishlari o'rtasidagi farqqa teng. Farq qanchalik kam bo'lsa, er (xotin)ning rol bo'yicha adekvatligi, demak, xotin (er)ning belgilangan funksiyalarni shaxsan bajarishga yo'nalganligi er (xotin)ning oila faoliyatida hamkor sifatidagi rolini o'ynashini ta'minlaydi⁴ (1- jadval).

² <https://www.gazeta.uz/uz/2021/12/31/2022-year/>

³ Шамсиев Ў.Б. Оилавий ҳолдинг — бола ижтимоийлашувининг психологик механизми: монография // “Тошкент кимё-технология институти”. — Тошкент: Наврӯз, 2018. — 124 с.

⁴ Шамсиев Ў.Б. Оилада мактабгача ёшдаги бола шахси ўзини ўзи англашининг ижтимоий-психологик омиллари: Психол.фан. номз. ... дисс. — Т., 2010. — 127 б.

1-jadval

Er-xotinning oilaviy qadriyatlarini tadqiqi

№	Oilaviy qadriyatlar shkalasi	Ko'rsatkichlar ball hisobida		t
		Ayol	Er	
		M ± m	M ± m	
1.	Jinsiy munosabatlar	5,27±0,67	4,82±0,58	t = 0,41
2.	Er-xotinlar identifikatsiyasi	7,26±0,54	8,74±0,65	t = 2,41*
3.	Ota-onadagi tarbiyachilik	7,14±0,82	7,85±0,96	t = 0,57
4.	Ijtimoiy faollik	6,43±0,56	7,08±0,58	t = 0,73
5.	Tashqi jozibadorlik	8,84±0,61	7,12±0,43	t = 2,32

*r < 0,05

Ushbu jadvalda nikoh juftligi a'zolari sifatida ota-onaning oilaviy qadriyatlar ketma-ketligini tadqiq etishda olingan ma'lumotlarni qayta ishlashning birinchi bosqichi aks ettirilgan. Undagi yakuniy natijalar oilaviy qadriyatlar iyerarxiyasi natijalari ko'rsatkichlarini, ularning oilada bajarayotgan rollari bo'yicha adekvatligini aks ettiradi.

Natijalarni tahlil qilar ekanmiz, biz mos kelish darajasi eng kamligi bilan tavsiflanuvchi oilaviy qadriyatlarga e'tiborni qaratamiz, chunki ularning bir-biriga muvofiq bo'lmisligi er-xotin juftligida rol bo'yicha nomuvofiqlik sabablaridan biri hisoblanadi. Nikoh juftligidagi ijtimoiy kutishlar va da'volarning nomuvofiqligi oilada shaxslararo munosabatlar barqarorligini buzuvchi va nizolarni keltirib chiqaruvchi omil hisoblanadi. Aynan shu holatlar ota-onaning bola ijtimoiy tasavvurlari, jumladan, o'zi haqidagi tasavvurlari shakllanishiga ta'sir etuvchi omil rolini o'ynaydi.

Biz ota-onalar munosabatidagi o'zaro aloqadorlikning farzandlari bilan bo'ladigan munosabatlarga ta'sirini quyidagi uchta asosiy jihat nuqtayi nazaridan baholadik.

Birinchi jihat ota-ona tomonidan farzandining holatini idrok qilish, empatiyaga moyillik kabi tomonlarni qamrab oladi.

Ikkinchi jihat emotsional bo'lib, ota-onaning farzandlari bilan o'zaro aloqa jarayonidagi hissiyotlari, o'z bolasini shartsiz qabul qilish darajasini, o'zini kattalar tomonidan ota-ona sifatida qabul qilinishini nazarda tutadi.

Uchinchi jihat xulq-atvor bilan bog'liq bo'lib, u ota-ona ongida “Ota-ona va bolalar” munosabatlari

tizimida farzandining hissiyotlariga, emotsional holatiga ta'sir ko'rsatish qobiliyatini nazarda tutadi.

Ota-ona munosabatlari ko'rsatkichlarining o'zgaruvchanlik doirasi biz tadqiq etgan otalar va onalar kontingenti doirasida mos ravishda quyidagicha, ya'ni ko'rsatkichning 32–39% ini tashkil etdi. Onalar va otalarda ota-ona munosabatlari umumiy ko'rsatkichlarining mos kelish darajasi 0 dan 5 gacha bo'ldi. Ya'ni otalar va onalarning o'z ota-onalik rollariga nisbatan baholaridagi muvofiqlikning darajasini, umuman olganda, o'rtadan yuqori, deb tavsiflash mumkin. Bunday holatlarni nazariy tahlil qilganimizda farzandlarni ijtimoiy rollariga nisbatan olganda, ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi holat, deb baholanishi mumkin⁵. Buni biz “Men va mening bolam” testi natijalari bilan solishtirib ko'rdik.

“Men va mening bolam” testi bo'yicha rasmda ota-ona va bolaning borligi, bola obrazining mazmuni va uning yoshi, ona (ota) bilan bolaning birgalikdagi faoliyati, psixologik masofa, shuningdek, psixodiagnostikada qabul qilingan rasmning formal belgilari (chiziqli sifati, varaqda joylashuvi, rasm detallari va hokazo) bo'yicha umumiy holat (ko'ngildagidek holat, o'ziga ishonmaslik, hadiksirash, rasmda ifodalangan antipatiya va nizokashlik belgilari) tavsifnomasi hisobga olindi. Natijalar tahlili rasmiy testning boshqa ko'rsatkichlar bilan barqaror uyg'unlashuvchi diagnostik qimmatini katta ekanligini ko'rsatdi. Shuni ham hisobga olish kerakki, natijalar muvofiqlik holatlari yaqqol ifodalangan holatlar yuzasidan chiqarildi. Olingan ma'lumotlar o'ziga ishonmaslik, nizokashlik va hadiksirash simptomlarining unchalik aniq ifodalanmaganini ko'rsatdi.

Dalillarni asoslash uchun quyidagi rasm turlarini ajratib ko'rsatdik:

– ko'ngildagidek vaziyat – yuqori ko'rsatkichlar: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 21–30 b;

– nisbatan ko'ngildagidek vaziyat – o'rtacha: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 11–20 b;

– ko'ngilsiz vaziyat – past: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 1–10 b. Test o'tkazish natijasida ikki guruhdagi – ko'ngildagidek va

nisbatan ko'ngildagidek vaziyatli rasmlar aniqlandi. Biz rasmlarda quyidagi xususiyatlarni aniqladik va tavsifladik:

1) o'zini bola bilan identifikatsiya qilish: obraz, qiyofa va faollikda – yuqori daraja – 12–18 b, o'rtacha daraja – 6–11 b, past daraja – 0–5 b;

2) onaning jins-rol bo'yicha aynan bir xilligi: yuqori daraja – 4–6 b, o'rtacha daraja – 2–3 b, past daraja – 0–1 b;

3) bolaning jins-rol bo'yicha aynan bir xilligi: yuqori daraja – 4–6 b, o'rtacha daraja – 2–3 b, past daraja – 0–1 b.

Tadqiqot davomida biz onalar chizgan “Men va mening bolam” rasmlarida quyidagi mazmuniy belgilarni aniqladik va baholadik:

1. O'zini bola bilan tashqi jihozlanish bo'yicha uyg'un obrazda ifodalaganlar: a) bir xil kiyim-bosh va oyoq kiyimi (kiyinish tarzi – bashang kiyim, sport kiyimi, ish kiyimi, uy kiyimi; jins bo'yicha aynanlik – ayollar ko'ylagi, yubka yoki shim; ko'ylak fasoni; etik yoki tufli, o'xshash detallar – rasmi, tugmalari, cho'ntaklari, yoqasi); b) bir xillik (sumkacha, gullar) yoki tipik aksessuarlarning mavjudligi; a va b bo'yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

2. O'zini bola bilan yuz va tana qiyofasida identifikatsiya qilish: a) yuz ko'rinishi (bir xil chiziqlar sifati, tasvirda mayda qirralarning mavjudligi, chiziqlarning o'xshashligi, umumiy tasviriy tarz, yuz ko'rinishining o'xshashligi); b) ko'zguda aks etganday holatlar (aynan bir xil yoki bir-birini to'ldiruvchi); a va b bo'yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

3. O'zini bola bilan faollikda identifikatsiyalash: a) istalgan turdagi umumiy faoliyatning (o'yin, mehnat, bilim olish, kommunikativ) mavjudligi; b) rasmdagi dinamika (bir-biriga tomon yoki bir xil yo'nalishda umumiy harakatlanish); a va b bo'yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

4. Onaning jinsiy rollar bo'yicha aynan bir xilligi: a) kiyim (rasm, chekkalari hoshiyalangan yoki ayol figurasini bo'rttirib ko'rsatuvchi ko'ylak, aksessuarlar – bezaklar, belbog', sumkacha; tufli – bejirim, uchi o'tkir, poshnali); b) yuz (bo'yalgan lablar, kipriklar, ko'zga e'tibor qaratish – atrofi chizilgan va bo'yalgan, ayollar soch turmagi yoki

⁵ Шамсиев Ў.Б., Шамсиева М.Б. Оилавий ҳолдинг ва шахс генезиси / Ўқув-услубий қўлланма “ЎзР Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси” босмахонаси, 2016. – Б 46.

uzun sochlar, ziraklar); a va b bo'yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

5. Bolaning jinsiy rol bo'yicha aynan bir xilligi: a) yuz, soch turmagi, kiyim, oyoq kiyimi va aksessuarlar – jinsga mos keluvchi; b) faoliyat – jins bo'yicha tiplashtirilgan; a va b bo'yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

Yuqoridagi xususiyatlar yoki sifatlar bo'yicha umumiy ball miqdori quyidagi tarzda hisoblandi: onaning bola bilan umumiy jins bo'yicha aynan bir xilligi – $t/r.(1+2+3)$, ona va bolaning umumiy jins bo'yicha aynan bir xilligi – $t/r.(4+5)$, ona va bolaning umumiy identifikatsiyasi – $t/r.(1+2+3+4+5)$, aynan bir xillik tizimi – $t/r.(1+2+3(4/5))$.

“Men va mening bolam” proyektiv testi natijalariga tayanib, onalarning farzandlari bilan identifikatsiyalashuvini bir necha jabhada baholashga erishildi. Buning uchun ular orasidagi ichki bog'liqlik va munosabatlar korrelyatsion tahlil etildi.

Ushbu jihatdan olingan natijalarimiz 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

“Men va mening bolam” proyektiv rasmi testi natijalari

	Umumiy identifikatsiya	Onaning bola bilan identif.	Umumiy jins-rol bo'yicha identif.	Onaning jins-rol bo'yicha identif.	Bolaning jins-rol bo'yicha identif.
Umumiy identifikatsiya	1	0,438*	-0,262	0,857**	0,038
Onaning bola bilan identif.		1	0,467*	0,708*	0,846**
Umumiy jins-rol bo'yicha identif.			1	0,237	0,856**
Onaning jins-rol bo'yicha identif.				1	0,538*
Bolaning jins-rol bo'yicha identif.					1

Tadqiqot natijalarida onaning farzandi bilan identifikatsiyalashuvi bolaning o'zini anglashida yetakchi o'rin tutadi, degan xulosani asoslashimizga sabab bo'luvchi asoslar yetarli, ya'ni ona doimiy ravishda farzandining tuyg'u va kechinmalarini his etishga, uning jins jihatidan o'zini anglashida ham belgilovchi o'ringa ega ekanligini aytib o'tish joiz. Chunki onaning bola bilan identifikatsiyalashuvi umumiy holatdagi identifikatsiyalashuvda ($r=0,438$, $p<0.05$), umumiy jinsiy rol bilan identifikatsiyalashuvda ($r=0,467$, $p<0.05$), onaning jinsiy rol bo'yicha identifikatsiyalashuvda ($r=0,708$, $p<0.01$), bolaning jins-rol bo'yicha identifikatsiyalashuvda ($r=0,846$, $p<0.01$); shuningdek, onaning jins-rol bo'yicha identifikatsiyalashuvi bilan bolaning jins-rol bo'yicha identifikatsiyalashuvini kuzatishimizga ($r=0,538$, $p<0.05$) to'g'ri keldi⁶.

Bundan ko'rinadiki, ona ta'siri farzandning tarbiyasi, ijtimoiylashuvi va o'zini anglashida yetakchi omillardan biri sifatida gavdalanadi.

Bolaning jins-rol bo'yicha aynan bir xilligi xulq-atvor belgilari (kuzatuv) va uning jins-rol bo'yicha aynan bir xillik ko'rsatkichlari (ona rasmi) o'rtasida yaqqol ifodalangan aloqa bo'lib, bu a rasmning axborotlilik darajasidan dalolat beradi va b ona ongida bola obrazining jins-rol bo'yicha ifodalanganligi hamda uning jins-rol bo'yicha xulq-atvor stereotiplarini o'zlashtirish darajasi o'rtasida aloqa mavjudligini tasdiqlaydi. Otalar rasmi bilan vaziyatda bu rasmlar mavjudligining o'ziyoq diagnostik hisoblanadi. Biz otalarning “Men va mening bolam” rasmini chizishini ota-onas mas'uliyati, tarbiya jarayoniga jalb etilganligi va manfaatdorlik darajasi yuqoriligining dalili sifatida baholaymiz. Xuddi shu tarzda biz onalarning rasmni chizishda rangli qalam va flomasterlardan foydalanishini ham baholadik – bu sinovda ishtirok etayotganlarning 20% iga teng bo'ldi. Yuqorida bayon qilinganlarning barchasi rasmning proyektiv qimmati va axborot uchun berilganligidan dalolat qiladi hamda ona ongida bola obrazining jins-rol bo'yicha ifodalanganligi va uning jinsiy ijtimoiylashuvi – jins-rol bo'yicha xulq-atvor

⁶ Шамсиев Ў.Б. Оилавий муносабатлар тизимида боланинг ўзини-ўзи англаш жараёни / Ўқув-услубий қўлланма. “Мумтоз сўз” нашриёти, 2012, – Б 52.

Bolalar “Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanishi

“Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanganlik darajasi	“Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanganlik darajasi bo'yicha guruhlar soni (%)				
	Nominativ	Yoshga oid	Jinsiy	Ijtimoiy	Qadriyatli
Past	0	0	43,3	50	96,7
O'rta	0	50	36,7	46,7	3,3
Yuqori	100	50	20	3,3	0

stereotiplarini o'zlashtirish darajasi o'rtasida aloqa borligini tasdiqlaydi. Shu tariqa, proyektiv test davomida olingan ma'lumotlarning sifat tahlili verbal uslubiyatni qo'llash davomida olingan natijalarni tasdiqlab berdi.

Yana shuni e'tirof etish mumkinki, tajribada qatnashgan onalarning 60 foizi o'zlarini farzandlari bilan identifikatsiya qilinishini yuqori baholagan bo'lsalar, otalar bu jihatdan ham onalardan biroz past ko'rsatkichlarni, ya'ni 40 foizni ko'rsatdi. O'zlarini past identifikatsiyada baholagan otalarga nisbatan shunday toifali onalar atigi 10 foizni, ya'ni bir kishini tashkil etdi. Endi jinsiy rollar nuqtayi nazaridan bir-birlarini identifikatsiya qilishda onalar bilan farzandlarning baholari o'rtasida keskin farq yo'q: farzandlarning 43 foizi va onalarning 33 foizi bu mavqeda bir-birlarini yuqori baholagan bo'lsalar, past baholovchilar tepa-teng chiqdi (3 nafardan). Ko'p holatlarda onaning bahosi bilan farzandning bahosi bir-biriga yaqin, masalan, past baholaganlar past yoki o'rtacha, yuqorilar yuqori va hokazo. Demak, onalarning farzandlar bilan identifikatsiyasi otalarnikiga nisbatan tahlil qilinganda ancha yaqin va o'xshashdir.

Shunday qilib, maktabgacha bo'lgan yoshda yosh bo'yicha aynan bir xillik jarayoni, umuman olganda, yakunlanish bosqichiga yaqinlashgan, ya'ni o'z yoshiga oid tasavvurlarning shakllanganlik darajasi o'rtachadan baland; ijtimoiy jihatdan o'zining jamiyatdagi o'rnini anglash endi shakllanayotgan, ya'ni yaqin o'rab turgan ijtimoiy muhit to'g'risidagi tushuncha va tasavvurlarining shakllanganlik darajasi o'rtachadan past; bolaning o'z jinsi bilan bog'liq rollar to'g'risidagi tasavvurlarining shakllanganlik darajasi pastdan yuqorigacha bir xilda taqsimlanadi. Nominativ tasavvurlar, ya'ni o'z ismi, uning ma'nosi atrofida tasavvurlar ham mavjud bo'lib, ular shu yosh uchun yuqori darajada shakllangan; qadriyatlar identifikatsiyasi esa endi rivojlanish bosqichida ekanligi ma'lum bo'ldi (3-jadval).

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ko'rsatkichlarning maksimal doirasi maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarning o'z jinsiga oid rollar bo'yicha aynan bir xilligiga xos bo'lib, bu ko'rsatkich 1 dan 10 ballgacha, yosh bo'yicha va ijtimoiy aynan bir xillikning dolzarb darajalari o'zgaruvchanlik doirasi mos ravishda 30 va 20% ga past. Shunday qilib, ko'rib turibmizki, mazkur bosqichda yosh bo'yicha aynan bir xillik amalda yakunlangan bo'lib, ijtimoiy aynan bir xillik endi boshlanayotgan, eng yaqqol ifodalangan jarayon esa bolaning jins-rol bo'yicha aynan bir xilligining rivojlanishi hisoblanadi. Bularning barchasi shakllanayotgan “Men” konsepsiyasining ushbu bosqichdagi asosiy tarkibiy qismi sifatida jins-rol bo'yicha aynan bir xillikni hamda maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolaning o'zini anglash jarayoni dadil shakllanayotganini ko'rsatib, bola nutqi bilan bog'liq jarayonlarga ham o'z ta'sirini o'tkazadi⁷.

Xulosa. Bizning fikrimizcha, bolaning o'zi haqidagi tasavvurlari kamdan kam hollarda neytral, bahosiz xarakterga ega bo'lib, o'ziga emotsional-qadriyatli munosabat bilan bog'liq bo'ladi. Bu esa maktabgacha bo'lgan yosh davomida “Men” konsepsiyasining asosan affektiv, emotsional-qadriyatli tarkibiy qismlari shakllanishi, faqat bu davrning oxiriga kelibgina kognitiv soha rivojlanishi boshlanishidan darak beradi.

Tavsiyalar: bolalarni eshitgan holda o'zingiz ham gapiring; o'zingizga jabr yetkazmang, chunki sizga yomon bo'lsa, bolaga ham yaxshi bo'lmaydi; bolalar qanchalik aybdor bo'lsa ham, ulardan yuz o'girmang.

⁷ Шамсиева М.Б. Умумий тилшунослик курси / Фердинанд де Соссюр. Рус тилидан таржимаси; масъул мухаррир Х. Болтабоев. — Тошкент: Mumtoz so'z, 2017. — 68 б.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://lex.uz/docs/3546742>
2. <https://www.gazeta.uz/uz/2021/12/31/2022-year>
3. Шамсиев Ў.Б. Оилавий ҳолдинг – бола ижтимоийлашувининг психологик механизми”: монография // “Тошкент кимё-технология институти”. – Тошкент: Наврўз, 2018. – 124 с.
4. Шамсиев Ў.Б. Оилада мактабгача ёшдаги бола шахси ўзини ўзи англашининг ижтимоий-психологик омиллари: Психол. фан. номз. ... дисс.: – Т., 2010. – 127 б.
5. Шамсиев Ў.Б., Шамсиева М.Б. Оилавий ҳолдинг ва шахс генезиси / Ўқув-услубий қўлланма. “ЎзР Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси” босмахонаси, 2016.
6. Шамсиев Ў.Б. Оилавий муносабатлар тизимида боланинг ўзини ўзи англаш жараёни / Ўқув-услубий қўлланма. “Мумтоз сўз” нашриёти, 2012.
7. Шамсиева М.Б. Умумий тилшунослик курси / Фердинанд де Соссюр. Рус тилидан таржимаси; масъул муҳаррир Ҳ. Болтабоев. – Тошкент: Mumtoz so‘z, 2017. – 68 б.